

SƏHƏR HİDAYƏT qızı ORUCOVA

Filologiya elmləri doktoru, professor

BDU-nun Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının müdiri

HEYDƏR ƏLİYEVİN ÇIXIŞLARINDA MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRƏ BAĞLILIQ

Tarixləri şəxsiyyətlər yazır, şəxsiyyətləri isə dövr yetişdirir. Hər dövr isə öz şəxsiyyətləri ilə yadda qalır. XX əsrin sonları Azərbaycan tarixini qızıl hərflərlə yazan dahi şəxsiyyət, Ulu öndər Heydər Əliyev həm yürütdüyü siyasət, həm etdiyi çıxışlar ilə tarixdə qalmışdır. Onun həm siyasi, həm ictimai görüşlərinin əsasında milli-mənəvi dəyərlərimizə bağlılığı duymaq olar. Ulu öndərin rəhbər vəzifəyə gəldiyi gündən diqqət mərkəzində saxladığı və eləcə də, qiymətləndirdiyi milli-mənəvi dəyərlərin özü də çoxstukturludur. Belə ki, uzaqgörən Liderin çıxışlarında bu dəyərlərin sütunu üç yerə bölünür: dil, adət-ənənə və din. Hər çıxışında da bu üç məsələnin vəhdəti özünü göstərir, sözügedən dəyərlər bir-biri ilə sıx bağlanır.

Elə bu bağlılığa görə hər nitqində folklor nümunələrindən istifadə edər, öz sözləri də aforizmə çevrilirdi. Heç şübhəsiz ki, onun müdriklik fəlsəfəsinin əsasında da məhz milli-mənəvi dəyərlərimiz, xalq yaradıcılığımız dayanır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev nəinki yaşamında adət-ənənələrimizə sadıq qalırdı, eyni zamanda dəyərlər üçün yaşadığını vurğulayırdı: “Yaşayırıq ona görə ki, torpağımıza, dinimizə, milli ənənələrimizə sadıq olaq. Bu yolda hamımız bir olmalıyıq” (1, s. 156).

Ulu öndər bir toplunu xalq edən, onu yaşadan, fəlakətlərdən xilas edən özəlliyi məhz milli-mənəvi dəyərlərlə bağlayırdı: “Azərbaycan xalqını əsrlər boyu yaşadan, onu böyük bələlərdən, fəlakətlərdən qurtaran Azərbaycanın əsrlər boyu yaratdığı mənəvi dəyərlər olmuşdur”(1, s. 159). Ona görə də uşaqların, gənclərin tərbiyəsində də bu dəyərlərin önəmini vurğulayır və vacib əməl kimi göstərirdi: “Biz çalışmalıyıq ki, gənclərimiz Azərbaycan xalqına xas olan mənəvi, milli ənənələr əsasında tərbiyə edilsinlər”.

Ulu öndər işə, əməyə bağlı insan idi. O, “İş insanın cövhəridir”, “İşləməyən dişləməz” prinsiplərini əsas götürərək “İnsan qurmalıdır, yaratmalıdır” (1, s. 160) – deyirdi. Onun hakimiyyəti dövründəki quruculuq işləri, müxtəlif sahələrdə köklü dəyişikliklər, mədəniyyət, təhsil, neft sektoru və başqa sahələrdə gedən inkişaf, iş yerlərinin gündən-günə artması bu cümlənin bariz nümunəsidir.

Sözün bədii gücü ilə yanaşı, onun təsir qüvvəsini də əsas götürən Ulu öndər işdə həm də dürüstlüyü, sözü bütövlüklüyü əsas əməl hesab edir, bu xüsusiyyəti Azərbaycan xalqının yüksək dəyəri kimi qəbul edir, “Kişinin sözü bir olar” atalar sözlərinə uyğun olaraq deyirdi: “Bizim Azərbaycanda kişi sözü çox tutumlu sözdür... Sözün əsl mənasında “kişi” o deməkdir ki, bu adam sözü bütöv adamdır, sözünün sahibidir, kişilərə xas hər cür ləyaqətə, keyfiyyətlərə malikdir, sözü ilə əməli birdir” (7, s. 42).

Xalqımız hər zaman qadına böyük ehtiramla yanaşmış, “Ana haqqı - Tanrı haqqı” deyərək qadınlığı, analığı Tanrı mərtəbəsinə yüksəltmişdir. Bu dəyərə böyük sevgi ilə yanaşan böyük Lider deyirdi: “Qadına hörmət hər bir millətin başucalığıdır. Bizim millətimizin tarixi ənənələri həmişə qadınlara hörmət etməyi tövsiyə etmişdir. Biz bu gün də, gələcəkdə də ölkəmizdə, cəmiyyətdə qadını uca tutmalıyıq, qadına hörmət etməliyik. Ana, qadın hər bir Azərbaycan oğlu üçün müqəddəs bir məfhum olmalıdır” (1, s. 235).

Ümummilli lider Heydər Əliyev öz xalqına, kökünə bağlı bir şəxsiyyət idi. O, “Alma öz ağacından uzaq düşməz”, “Südlə gələn sümüklə çıxar”, “Əslin itirən haramzadadır” atalar sözləri ilə ideyaca səsləşən müxtəlif fikirlər səsləndirmişdir. Ulu öndər ailənin, nəslin-kökün önəmini vurğulayaraq demişdir:

“Hər bir insanın daxilində, vücudunda cəmlənən, həm də ailədə aldığı tərbiyə nəticəsində cəmlənən mənəvi dəyərlər, potensial var ki, onu heç vaxt öldürmək mümkün deyildir. O yaşayır, bütün çətinliklərdə də yaşayır. Bəlkə də insanları o çətinliklərə dözməyə, onların üstündən məharətlə keçməyə kömək edən amillərdən biri odur ki, insanlar milli dəyərlərdən ayrılmırlar” (1, s. 158). Ulu öndər milli dəyərləri yaşatmağı, nəsildən-nəslə ötürməyi vacib əməl hesab etmişdir. “Xalq gərək daim öz kökünü xatırlasın” (4) – deyərək həm tarixi, başımıza gətirilən bələləri, həm də soy-kökümüzü, dəyərlərimizi nəzərdə tutmuşdur. O, eyni zamanda böyüklərə hörmətin, kiçiklərə qayğının önəmini vurğulamışdır: “Bizim xalqımızda əsrlərdən

bəri formalaşmış, gəlmiş adətlər vardır: kiçiyin böyüyə hörməti, böyüyün də kiçiyə qayğısı, övladın valideynlərinə hədsiz hörməti, valideynlərin də öz övladlarına olan qayğısı və məhəbbəti. Bu, bizim xalqımızın mentalitetidir və biz bununla fəxr etməliyik" (7, s. 37). Ulu öndərin həmin dəyərlərlə yetişdirdiyi övladları da məhz bu yol ilə getmiş, öz köklərinə bağlı olmuşlar. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev atasının yürütdüyü siyasəti uğurla davam etdirir. Cənab Prezident BDU-nun 100 illiyində bu məsələlərə toxunaraq deyirdi: "Biz ənənəvi dəyərlər üzərində dövlət qururuq, böyük-kiçik var. Bunu biz qorumalıyıq, gənclər də məni eşitsinlər, daim böyük-kiçik məsələsinə fikir versinlər".

Xalqımızın ən böyük dəyərlərindən olan multikulturalizm hadisəsini də yürütdüyü siyasətdə tətbiq edən Ulu öndər çoxmillətliyi üstünlük kimi dəyərləndirərək qeyd edirdi: "Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq" (7, s. 42). Bu ənənələrin yaşadılması, Azərbaycanda yaşayan xalqlar arasındakı əmin-amanlığın qorunması naminə məsələnin hüquqi sənədlərdə, eləcə də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks etdirilməsi məhz Ümumilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü sayəsində olmuşdur.

Multikulturalizm siyasətinin əsasında dayanan tolerantlıq prinsipi də Ulu öndərin həm siyasətində, həm də çıxışlarında əks olunmuşdur. "Beş barmağın beşi də bir deyil" deyən Ümumilli lider - "Hamı bir boyda ola bilməz, hamının eyni fikri ola bilməz" deyib tolerantlığını vurğulayan Ulu öndər söyləyirdi ki, fikir müxtəlifliyi təbii hadisədir: "Tolerantlıq geniş anlayışdır. O, təkə dinlərin bir-birinə dözümlülüyü deyil, həm də bir-birinin adətlərinə, mənəviyyatına dözümlülük, mədəniyyətlərə dözümlülük deməkdir" (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin ölkəmizdəki dini konfessiyaların başçılarını qəbul edərkən söhbətindən - Prezident sarayı, 16 noyabr 1999-cu il). Bu prinsiplər Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının bir çox maddələrində, məsələn, "Milli mənsubiyyət hüququ", "Bərabərlik hüququ" və s.də özünü göstərir.

Heydər Əliyev milli-mənəvi dəyərlərimizi özündə cəmləyən bayramlarımıza da xüsusi diqqət ilə yanaşmışdır. Təkə Novruz bayramına olan münasibəti bunu deməyə əsas verir. Novruz bayramına və onun adət-ənənələrinə olan diqqəti, hər bayramı xalqla birgə keçirməyi onun böyüklüyündən irəli gəlirdi: "Novruz bayramı hər bir azərbaycanlı üçün əziz bir bayramdır. Bu, hər bir insanın, hər bir vətəndaşın bayramıdır, ulu babalarımızdan əsrlərdən-əslərə keçib gəlmiş əziz bayramdır. Bu bayram həm adi insan bayramıdır, həm millət, həm xalq, həm dövlət bayramıdır. Bu bayramı başqa bayramlardan fərqləndirən cəhət bundan ibarətdir" (1, s. 170).

Heydər Əliyevin ilk hakimiyyət illərində - Sovet vaxtı da Novruz bayramına xüsusi diqqət yetirmişdir. Müstəqillik dövründə "Novruz bahar bayramı olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycanın müstəqillik və dövlətçilik rəmzidir" (1, s. 170) fikrini səsləndirən Ulu öndər bu bayramın siyasi mahiyyətini də açıqlamışdır. Bu dəyər onun istər rəhbərlik etdiyi dövrdə, istərsə də sonrakı illərdə özünü qoruyub saxlamışdır. Bu sahədə Heydər Əliyev Fondunun da böyük əməyi vardır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun və Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2009-cu ilin sentyabrında Novruz bayramı YUNESKO-nun Qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir. Bununla yanaşı, YUNESKO-nun Qeyri-Maddi Mədəni İrs Siyahısında bir çox dəyərlərimiz yer almışdır. Bu, həm Ümumilli lider Heydər Əliyevin, həm də bu dəyərləri qoruyub-saxlayan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin, eləcə də Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın yorulmaz əməyinin nəticəsidir.

Ulu öndərin bütün çıxışları XX əsr Azərbaycan natiqlik sənətini onun adı ilə bağlamağımıza əsas verir. O, Azərbaycanda siyasi natiqliyin əsasının qoyulmasında, eləcə də formalaşib inkişaf etməsində böyük rol oynamışdır. Doğma dilimizi xalqımızı milli sərvəti adlandıran dahi lider ana dilimizə daim qayğı ilə yanaşmış, eyni zamanda bu dilin normalarına əməl etmiş, natiqə məxsus bütün keyfiyyətləri özündə ehtiva etmişdir. Bir çox dil bilikləri olsa da, önəmli dövlət çıxışlarında da, xadimlərlə görüşlərdə də, xalq içində olanda da Azərbaycan dilində danışmağa üstünlük verən Ulu öndər çıxışlarında qeyd edirdi ki, xalqın ədəbiyyatı, tarixi onun milli mənsubiyyətini göstərir, lakin bunların ən başlıcası dildir. Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində şeir, mahnı olmaz.

Ulu öndərin analitik bilikləri, dərin düşüncəsi, möhkəm hafizəsi, təfəkkürü natiqlik bacarıqları ilə birləşərək səlis, axıcı, eyni zamanda valehedici nitqə sahib etmişdir. Bütün çıxışlarında sözləri zərgər dəqiqliyi ilə seçərək istifadə etmiş, təsiredici ifadələrlə həmsöhbətlərini, eləcə də bütün dinləyənləri valeh etmişdir.

Ulu öndərin xalq deyimləri ilə səsləşən fikirləri bütün siyasi və ictimai fəaliyyətində özünü göstərmiş, dövləti milli-mənəvi dəyərlərlə idarə etmişdir. Hazırda həmin siyasi kurs Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev H. Müdrik fikirlər. I kitab: Dövlətçilik, müstəqillik və demokratiya haqqında: iyun, 1993 - oktyabr, 1998. Bakı: Çapaşoğlu, 2008, 399 s.
2. Əliyev H. Müdrik fikirlər. II kitab: Dövlətçilik, müstəqillik və demokratiya haqqında: oktyabr, 1998 - oktyabr, 2003. Bakı: Çapaşoğlu, 2009, 415 s.
3. Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan folklorşünaslığının aktual problemləri. Bakı, Nurlan, 2013, 192 s.
4. H.Əliyev. Müdrik fikirlər - <http://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>
5. Qasımlı Məhərrəm. Heydər Əliyev və Azərbaycan folkloru. // “Ozan dünyası” jurnalı. Bakı, 2010, № 2, 3-19
6. Xəlil A. Heydər Əliyev və mərasim mədəniyyətimiz // Heydər Əliyev və folklor. Bakı: 2008, s. 45-49
7. Milli mənəvi dəyərlərin təbliğində kitabxanaların rolu / tərt. ed. N.Alışova; ixtisas red. və bur. məs. K.Tahirov; red. A.Abdullayeva; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası. Bakı, 2011. - 85 s.

Səhər Hidayət qızı Orucova

Heydər Əliyevin çıxışlarında milli-mənəvi dəyərlərə bağlılıq

Xülasə

Ümummillli lider Heydər Əliyev rəhbərlik etdiyi dövrlərdə milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması üçün bir çox işlər görmüşdür. Ulu öndər milli-mənəvi dəyərləri siyasətinin özəyinə çevirmişdir. Ümummillli liderin nitqində milli-mənəvi dəyərlər xalq hikmətləri ilə təcəssüm olunmuşdur. Məqalədə Ulu öndərin siyasi və ictimai görüşlərində milli-mənəvi dəyərlərin təbliğinə həsr olunan nitqləri yer almışdır. Bu çıxışlar folklor nümunələrimiz ilə qarşılaşdırılaraq təhlil edilir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Ulu öndər, xalq, milli-mənəvi dəyər, folklor, folklorşünaslıq

Sahar Hidayat gizi Orujova

Commitment to national and moral values in speeches of Heydar Aliyev

Summary

The national leader Heydar Aliyev did a lot to protect our national and moral values, during his presidency. The Great Leader made national and moral values the core of his policy. The national and moral values in the speech of the national leader are embodied with folk wisdom. The article includes the speeches of Great Leader on the promotion of national and moral values in his political and public meetings. These speeches are analyzed on comparing with our folklore samples.

Key words: Heydar Aliyev, The Great Leader, folk, national and moral value, folklore, folklore studies

Сахар Хидаят кызы Оруджова

Приверженность национально-нравственным ценностям в выступлениях Гейдара

Алиева

Резюме

Национальный лидер Гейдар Алиев во время своего президентства много сделал для защиты наших национальных и нравственных ценностей. Великий лидер сделал национальные и моральные ценности основой своей политики. Национальные и нравственные ценности в речи национального лидера воплощены народной мудростью. В статье представлены выступления Великого лидера по пропаганде национальных и нравственных ценностей на его политических и общественных собраниях. Эти выступления анализируются на основе сравнения с нашими фольклорными примерами.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Великий лидер, народ, национально - нравственная ценность, фольклор, фольклористика